

Marijan Krivak, Zagreb

»Etička demokracija« ili politika?

0. Uvod

Historijsko bremeniti pojmovi etike i demokracije u današnjem se svijetu prečesto uzimaju kao dnevno-politički pamfleti za široku globalnu uporabu.

S time u vezi, nameće se pitanje *qui bono?*

Globalno prevladavajuća liberalna demokracija, odnosno »neoliberalna demokracija«, u svojoj bahatosti koristi u svrhu svojega ovjerovljenja i svojevrsni monopol na etiku i to onu – konzekvencijalističkog, tj. utilitarističkog tipa. Normativne etike kantovskoga tipa transponiraju se u, epohi primjerene, pragmatičke etike održanja konstelacije globalnih sila.

Liberalna demokracija u diskursu se teoretičara tipa Francisa Fukuyame samoproglauje »krajem povijesti«, zabacujući svu nepravednost današnjeg svijeta u kojemu se cijela jedna masa čovječanstva drži pod jarmom i u novom obliku ropstva.

Kako bi rekao Derrida, u svojoj ukletologiji iz *Sablasti Marxa*:

»... nikada u povijesti zemlje i čovječanstva nasilje, nejednakost, društvena isključenost, glad, pa dakle i ekonomska opresija nisu pogadali toliko ljudskih bića«. ¹

Postmoderna »politika«, koja se bavi posebnim problemima čije razrješenje mora biti predmetom pregovaranja unutar racionalnog globalnog poretka, ustvari je razaranje politike u stvarnom značenju njezina pojma.

Nametanje ovdje apostrofirane »etičke demokracije« – demokracije koja pod krinkom utilitarističke etike multikulturalizma i ljudskih prava nameće tek jedan tip redarstveništa – pokazuje se ograničenjem za mogućnost bilo kakve politike.

A politika koja s pravom može nositi to ime mora biti radikalna.

Politika *jest radikalna*, upravo tautološki.

»Depolitizirano realno« današnjeg svijeta (po)vodi se tek ekonomskom logikom za koju se drži da ne potrebuje stvarne političke intervencije.

Na djelu je svojevrsni *Denkverbot* – zabrana mišljenja, koja suspendira svaku mogućnost promjene u vladajućoj globalnoj paradigmi. Izglednijom se tako čini neka prirodna (ili, pak, teroristička!) kataklizma negoli promjena političkog poretka.

Autentična logika političkog konflikta poriče se na četiri načina; postoje četiri nadomjestka (simulacruma) polja političkog:

– *arhepolitika* priziva neki tradicionalni, organski homogeni društveni prostor bez praznine za neko političko događanje;

– *parapolitika*, također, depolitizira mogućnost nekog takvog događanja, vodeći se logikom redarstveništa; najčešće je takva, nazovi, »politika« ve-

1

Vidi: Jacques Derrida, *Sablasti Marxa. Stanje duga, rad tugovanja i nova Internacionala*,

preveo s francuskoga Srđan Rahelić, HSN, Zagreb 2002, str. 110.

zana uz stranačka natjecanja u parlamentu, uz predstavnički prostor puke izmjene vlasti bez stvarne želje za politikom kao radikalnim fenomenom;

- *marksistička* politika jest (bila je?) utopijska metapolitika u kojoj je politički konflikt razotkriven; no pravo je prizorište događanja na ekonomskoj ravni; cilj je takve politike samoukidanje;
- *ultrapolitika* je najradikalnije ukidanje prostora za političko konfrontiranje; svaki se konflikt svodi na izravnu militarizaciju i sukob između nas i njih – rat suspendira svaku osnovu za simbolički konflikt i prelazi se na izravno redarstvenišvo.²

Upravo obnovljeno zanimanje za *bellum justum*, tzv. pravedni rat, obilježuje današnju civilizaciju. Rat je banaliziran i slavi se kao svojevrsno etičko sredstvo.

1. Imperij

Imperij kakvim ga definiraju Negri i Hardt u eponimnoj knjizi, a za kojega se ipak može reći da su mu glavni nositelj Sjedinjene Američke Države, ne stvara se, doduše na osnovi same sile, već na sposobnosti da se sila predstavi kao da je u službi prava mira.³

Imperij je posljednji stupanj u razvoju globalnog liberalističkog, multinacionalnog kapitalizma. Obilježuje ga kraj imperijalizma, prestanak postojanja nacionalne države kao nositelja tri temeljna određenja suvereniteta: vojske, politike i kulture – koja prelaze u internacionalno oblikovanje Imperija kao odrednice globaliziranog tržišta.

Radi se o aktualnom obliku organizacije globalne moći koji odmjenjuje prijašnji nacionalno-imperijalni model. Globalno tržište je superordinirani pojam koji regulira novi ustroj kapitala, a nastanak Imperija jest kapitalistička reakcija na krizu sistema discipliniranja radne snage u globalnom okviru. Dispozitiv moći Imperija supranacionalan je, globalan i totalan. Globalizirano političko jedinstvo postiže se upravo gore navedenim atributima suverenosti koji se sad prenose na Imperij.

Vojna moć izvire iz autoriteta koji isključivo raspolaže svim oblicima oružja, uključujući i nuklearno. Monetarna moć temelji se na postojanju hegemonijalne valute kojoj je financijska sfera unatoč svoje raznolikosti podređena. Komunikativna se moć, pak, prevodi u trijumf jednog jedinog kulturalnog modela ili univerzalnog jezika.

Tzv. pravo interveniranja vladajućih subjekata svjetskog poretka najeksplicitnije dezavuiraju pojmove etike i demokracije u današnjemu svijetu.

Postavlja se, prilikom izlaganja ove teorije, pitanje koliko su u vlastitoj konstrukciji Imperija Negri i Hardt imali kao uzorak jedinu postmodernu, globalnu silu, dakle SAD? Je li Imperij ustvari Amerika?

Odgovor je autora na tu pretpostavku negativan. Iako je američka vlada i njezina politika odgovorna za imperijalni način vladanja, oni drže da je

»... Imperij jednostavno kapitalistički i ustroj je kolektivnog kapitala... U Imperiju 'kolektivnog kapitala' sudjeluju jednako anglosaksonski kapitalisti kao i europski; oni koji svoje bogatstvo grade na ruskoj korupciji jednako kao i oni arapski, azijski i rijetki afrički kapitalisti koji svoju djecu šalju na Harvard, a novce na Wall Street«.⁴

Supranacionalni subjekti, poput SAD-a, legitimiraju se ne po pravu već po konsenzusu, te se oružano upliću u ime bilo koje vrste hitnosti i vrhunskih etičkih načela.

Rat za »uspostavljanje demokracije« pod »preskriptivno etičkim« nametanjem jedine globalne sile današnjeg svijeta, SAD vodi samo jednome – globalnoj katastrofi.

Ova se globalna katastrofa iščitava na dvije razine, onoj etičke neosjetljivosti za utilitarističku nepravdu prema Drugome i drukčijem, te onoj suspenzije demokratskog poštivanja pravom utemeljene procedure kao značajne baštine pravednosti Zapadnog svijeta.

Povrh svega, uopće se ozbiljno ne uzima potreba za jednom etikom za novu tehnološku civilizaciju, kako bi mogli parafrazirati jedinstveni Jonasov pothvat.⁵

Multikulturalizam, politika identiteta, te navodno etički bazirana humanitarna pomoć – signum su svijeta »etičke demokracije« koji ne želi nikakvu stvarnu, kvalitativnu promjenu.

2. Multikulturalizam

Globalizacijska civilizacija svoje osnovne postulate nalazi i u deklarativnom zalaganju za tzv. »multikulturalizam«. Za, navodno, razumijevanje drugih kultura, naroda, tradicija, običaja... No u pozadini tako deklariranog multikulturalizma ne stoji ništa osim želje za pukim proširivanjem globalnog tržišta na područja gdje ovo još nije dospjelo.

Je li postmoderno multikulturalno društvo jamac »međusobnog uvažavanja kroz razumijevajući dijalog« (Šarčević)⁶?

Nažalost, sve prije negoli to!

Slavoj Žižek, primjerice, multikulturalizam vidi kao lažnu otvorenost prema kulturi onoga Drugog. Obraćanje Drugom zapravo je samo kriptotolerancija koja u sebi sadrži njegovo duboko neuvažavanje i neravnopravan položaj u kulturi onoga Prvog i jedinog. U kulturi dovršenog poretka Zapadne (neo)liberalne demokracije.

Multikulturalizam prikrija da se ono Drugo promatra samo u okvirima nepremostive razlike. Jedinstvo u razlici, kao proklamirana gesta multikulturalizma, po sebi očuvava ono Drugo tek kao prepreku, ultimativnu prijetnju našem identitetu. Tematizirajući razliku između sveprisutne globalizacije i pojava novoga fundamentalizma, Žižek tvrdi da je glavni problem suvremenog multikulturalizma taj što on nastoji na »radikalnoj depolitizaciji«.

Multikulturalizam kao doktrina suvremenog svjetskog poretka želi pojmiti i prihvatiti Drugog kao kulturnu posebitost čije ostvarivanje treba omogućiti, no samo dotle dok ne postane stvarni Drugi koji ugrožava moju

2

Ovu podjelu uvodi Slavoj Žižek, u svom instruktivnom članku »Postpolitički Denkverbot«, *Bastard* 01, decembar 1998., ovdje str. 13.

3

Vidi eponimnu i epohalnu knjigu s prijeloma milenija: Michael Hardt & Antonio Negri, *Empire*, Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts)/London 2000.

4

Navedeno prema Past. Forward prilogu o Biopolitičkoj teoriji, objavljenom u *Zarezu*

br. 54, od 26. travnja 2001., prijevod Pietro Milat, str. 27.

5

Vidi: Hans Jonas, *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*, Frankfurt/M. 1979.

6

Zalaganje za jedno takvo poimanje sadržano je u knjizi: Abdulah Šarčević, *Politička filozofija i multikulturalni svijet*, Svjetlost, Sarajevo 2003.

sliku o njemu. Tada on postaje fundamentalist. Kada on više ne želi biti kulturni subjekt, ustvari objekt, nego presiže na razinu političke subjektivnosti, postaje prijetnjom mome habitusu tolerantnog multikulturalista.

Multikulturalistička otvorenost prema fundamentalističkoj isključivosti, pogrešna je dilema. Prava je suprotstavljenost današnjeg svijeta ona između globalizacije i Univerzalizma. Univerzalizma koji je sljedbenik francuskog republikanizama, modernističkog projekta utemeljenog na univerzalnom pojmu građanstva. U tom se projektu svaki partikularizam uzdiže na razinu univerzalnog.

Borba za prava zemljoradnika naspram sveprisutne WTO... borba raznih ekoloških pokreta koji se slijevaju u zajednički tok protiv uzurpacije globalizacijskih magnata što monopoliziraju prirodne resurse... borba protiv genetski modificirane hrane i protiv kloniranja... borba za prava Drugih (žena, homoseksualaca... Afrikanaca, Aborigina)... borba svih poniženih i uvrijeđenih protiv Kapitala.

Problem samohranih crnačkih majki... problem radnika-imigranata... problem segregacijom odvojenih nomada-pripadnika drugoga i trećega svijeta... svaki se od ovih identiteta može uzdići na politički nivo univerzalnog. (*Borba za socijalnu koheziju*, kako bi to formulirao Fredric Jameson.⁷) Radikalna depolitizacija dovela je – u ime demokracije – do »multikulturalističkog redarstvenništva« u obliku rata protiv terorizma i populističkog fundamentalizma koji su, zapravo, inherentni proizvodi »etičke demokracije«. Tome se može suprotstaviti samo novim afirmiranjem univerzalnosti, kada se partikularni identiteti uzdižu kao nositelji iste.

Ti su identiteti:

»... onaj *dalje nedjeljiv preostatak* transformacije demokratske političke borbe u postpolitičku proceduru multikulturalističkog redarstvenništva.«⁸

3. Politika?

Model američkih *Cultural studies*, osnova je post-modernog zabacivanja politike. Deklarirana politika izdvajanja partikulariteta, tzv. »identity politics« ustvari je odvratanje pažnje tzv. »javnosti« od stvarnih društvenih problema globaliziranog društva kakvo je, primjerice, SAD.

»Postmoderna politika« identiteta partikularnih (etničkih, seksualnih, itd.) životnih stilova, prema Žižeku, odlično se uklapa u depolitizirani pojam društva. Bavljenje posebnim problemima pojedinačnih društvenih skupina ulazi u predmet pregovaranja čiji je okvir razrješenja u »racionalnom« globalnom poretku koji svakoj partikularnoj komponenti dodjeljuje njezino odgovarajuće mjesto u nepromjenjivu sustavu. To je, efektivno, konac politike u pravom smislu te riječi.⁹ Politika je, u tim i takovim *postmodernim uvjetima*, abolirala u korist ekonomijskog diskursa koji postaje apsolutan i totalizirajući.

Brigovanje za navodno očuvanje životnog svijeta predmet je raznih oblika humanitarne pomoći. Tu se prije svih ističu organizacije poput *Medecins sans frontières* i *Greenpeace*.

Odžavajući status drugoga kao žrtve, kao etičko postuliranje koje drugoga uvijek uzima tek kao žrtvu, a ne kao subjekt mogućeg političkog konstituiranja – ove organizacije pridonose očuvanju hibridnog, postmodernog *status-quo*-a. Pravednost se u ovome kontekstu razlikuje od formalnog prava,

na koju se inherentno poziva svako, nazovi, *brigovanje* za ljudska prava. To je »brigovanje« koliko gordo toliko i isprazno.

U današnjem svjetskom poretku, odnosno na svjetskom tržištu, gdje se cijela jedna masa čovječanstva drži pod jarmom i u novome obliku robovanja – Derrida, a u tome su mu bliski Lévinas, te posebice Jonas, ponovno priziva *odgovornost*.

Ponovno priziva *rad tugovanja* zbog neostvarenih ciljeva demokracije. To se, pak, pretvara u *stanje duga*, koje stalno mora provocirati na izmjenu samoprouzročenog traumatičnog stanja u kojem smo se zatekli.¹⁰

Marxovo nasljeđe govori nam da bez njega ne bi bilo ne samo de-konstrukcije već i iskonske borbe i težnje za pravednošću, u najdubljem smislu tog pojma, *onkraj* prava, etičkih postulata i apstraktne moralnosti.

Pokušati prenijeti sistem reprezentacije na globalnu vladavinu Imperija, čini se jednako tako, nemogućim. Moderni pojam demokracije, jednostavno, ne funkcionira na globalnom terenu.

Michael Hardt se zalaže za transformaciju pojma demokracije, odnosno za iznalaženje novih strategija njezina oživljavanja. U tu se svrhu kod ljudi treba zbiti subverzivni proces samospoznaje.¹¹

Re-afirmirati politiku. Re-afirmirati solidarnost. Uspostaviti jedinstvo u protestnim pokretima protiv globalizacije. (Ako ne ja, tko? Ako ne sada, kada?)

Pokret »*mnoštva*« uključuje novu svijest u vezi sa životom i produkcijom, svijest da je zajedničko dobro odlučujuće, i to puno više od »privatnog« ili »nacionalnog«. Samo se »ono zajedničko« uzdiže protiv Imperija.

Obzor imanentnosti i obzor demokratskoga političkoga poretka poklapaju se još od Spinoze i njegova pojma potpunosti demokracije.

Demokracija *mnoštva* (multitudo) termin je koji potječe od Spinoze, no kao potpuni oblik politike preuzet je u *Imperiju*.

Etički svijet, pak, pokazuje se u takvome svijetu nedostatnim, što se možda najbolje očituje kroz Kantov *shematizam uma*. Etička se radnja od ovoga momenta neutralizira kroz traganje za etičkim idealom izvan demokratske i povijesne prakse.

Pokušaji kasnoga Foucaulta¹² da konstruira drukčiju paradigmu socijalne dinamike osnovom su onoga što se danas naziva *biopolitikom*.

7

Iz predavanja »Globalisation and Political Strategies« što ga je Fredric Jameson održao u atriju Klovićevih dvora u Zagrebu, 5. srpnja 2000.

8

Slavoj Žižek, »Postpolitički Denkverbot«, *Bastard* 01, decembar 1998., str. 19.

9

Isto, str. 18.

10

Vidi gore spomenutu knjigu: Jacques Derrida, *Sablasti Marxa. Stanje duga, rad tugovanja i nova Internacionala*.

11

Michael Hardt nedavno je gostovao u Zagrebu, održavši dva predavanja. Na Akademiji dramskih umjetnosti, 26. veljače 2002. govorio je o temi »Globalizacija i demokracija: politika mnoštva«. Dan kasnije, 27. veljače, predavanje u net.klubu MaMa bilo je naslovljeno »Nematerijalni rad i nematerijalno vlasništvo«. Poslije oba predavanja vodena je zanimljiva, burna diskusija.

12

Osnovom su ove teorije Foucaultova predavanja održana na Collège de France: »Il faut défendre la société« iz 1976. i »Le herméneutique du sujet« iz 1981-82. – Navedeno prema Past.Forward prilogu o Biopolitičkoj teoriji, objavljenom u *Zarezu* br. 54, od 26. travnja 2001., u prijevodu Ivane Pavić.

4. Biopolitika

Biopolitika je, poput uostalom i bioetike, eminentno postmoderna pojava i nastaje stjecajem društvenopovijesnih okolnosti što ih opisuje(u) postmodernizam/mi. Dok je bioetička diskusija orijentirana uglavnom oko negativnih utjecaja što ih suvremeni tehno-znanstveni razvoj i globalizacija imaju na etičko-tjelesnu osnovu ljudskog življenja i očuvanje svetosti života na zemlji, *biopolitika se bavi refleksijom i analizom legalnih režima u procesima, ispitivanjem zakonskog kondicioniranja života i povratnim djelovanjem života na isti proces.*

Izuzetna politička angažiranost autora koji zastupaju biopolitičku teoriju čini ovu vrst teoretiziranja mobilizacijskim potencijalom što evocira koncept *mnoštva*.¹³

U okviru postmodernog naglašavanja koncepta mnoštvenosti, nastoji se na mogućnosti afirmacije života u zajednici kao težnji za ostvarivanjem *forme-života*, za koju se zalaže Giorgio Agamben.

»Život koji se ne može odvojiti od svoje forme jest život kojemu je, kao vlastitu načinu življenja, stalo do tog življenja samog, a u življenju se životu prije svega radi o vlastitu načinu življenja.«¹⁴

Činjenica mogućnosti života, koji ne bi bio ograničen moći suverena, osnovom je Agambenove pozicije u suprotnosti s pukim prinudnim oblikom gologa života, što ga potencira aktualna, globalizacijom obojena postmoderna suvremenost.

Svetost života, što je u svojoj teološko-antropološkoj inertnosti ističe bioetička diskusija, iz ove se, biopolitičke diskusije pokazuje konzervativnom, odnosno reakcionarnom pozicijom. Inzistiranje na svetosti, odnosno na očuvanju pojma *homo-sacer*, onemogućuje točniji opis suvremenih društava.

Svijet života, za kojega se zalaže Giorgio Agamben, vezan je uz politički život, jer jedino takav život u zajednici otvara mogućnost potpune *forme-života* neopterećene i neugrožene suverenom moći vladara, države, socijalnih institucija. Politika koja dolazi, tj. biopolitika bit će negativno postavljena prema goloj faktičnosti i kauzalnosti opstojećeg prinudnog načina življenja, a koja obilježuje suvremenu, postmodernu eutanaziju životnoga svijeta.

4.1. Globalno društvo kontrole

Sa svime ovime, neizbježno je povezana, iz Deleuzea¹⁵ izvedena, teorija o *globalnom društvu kontrole*.

Naime, institucije koje konstituiraju disciplinarno društvo moderne – škola, obitelj, bolnica, zatvor, tvornica – sve su danas pojedinačno u krizi. Na njihovo mjesto stupa glatki prostor društva kontrole.

Javni prostor društva moderne, koji konstituira mjesto liberalne politike, tendira nestanku u postmodernom svijetu. U postmodernom društvu ili, kako bi ga Debord nazvao, u *društvu spektakla*, dobivamo virtualno mjesto tog spektakla, odnosno *ne-mjesto politike*. Taj nam spektakl više ne dopušta razlučiti bilo koje unutrašnje od izvanjskoga – prirodno od društvenoga, privatno od javnoga. Naše postmoderno društvo i imperijalno društvo karakterizira *deficit političkog*. U biti je mjesto politike deaktualizirano.

Kraj izvanjskosti jest i kraj liberalne, točnije deliberativne politike.

Suverena moć više nema svoje Drugo, kojemu se suprotstavlja, a post-moderni rat od ideologa Sjedinjenih Država traži sve zahtjevniju zadaću imenovanja neprijatelja; bolje rečeno, čini se da posvuda postoje minorni i neuhvatljivi neprijatelji. Koliko je ovo simptomatično istinito u posljednjem proglašenom globalnom ratu protiv terorizma – kojemu nitko ne vidi konkretnog kraja niti jasno definiranog cilja! – nije potrebno posebno naglašavati.

Imperijski postmodernizam čini svaku težnju za novom konstitucijom građanskog društva neminovno zastarjelom. Tranzicijski san o političkoj i ekonomskoj modernizaciji zaglavljen je u čorsokake što mu ga otvara post-moderno globalizirano tržište konačne faze multinacionalnog kapitala. Društvo kontrole stoga je danas posvuda tendencija uređenja sadašnjice.

5. Istine? Istina!

Međutim, kao bitno revolucionaran čin, nadaje se *kazivanje istine* (R. Luxemburg).

Istina, pak, po definiciji, *jest jedna i jedina*.

Istina ne trpi kompromise s neistinom. Istina nije tek svjetonazor, već borbena krilatica protiv dezavuirajućeg i deprivirajućeg relativiranja post-modernih, sterilnih postavki o mnoštvu istinâ.

Multikulturalni liberalni konsenzus o toleriranju mnogih istinâ tek prikriva činjenicu da je jedina istina ona »slobodnog tržišta globalnog kapitala«.

Jedina je istina ona *ekonomijskog* diskursa, ali koji ima katastrofalne *političke* posljedice...

Lenjinova revolucionarna vidovitost danas se može primijeniti kao oživljavajući impuls upravo i baš preko pitanja Istine. Lenjinovo nasljeđe jest *politika istine*.

A istina je, pak, »kratki spoj«, trenutačna eksplozija između onoga *prerano* i ovoga *prekasno*.¹⁶

Marxova *kritika političke ekonomije* prava je sintagma onoga što je za osuvremenjivanje i ponovno prisvajanje Lenjinova revolucionarnog impulsa od odlučnog značenja...

Liberalna parlamentarna demokracija sve je prije negoli politika u izvornome značenju te riječi.

Novi socijalni pokreti jednako su tako lišeni istinske političke univerzalizacije vezanošću uz formu pregovaranja.

»Istinski Treći Put što ga trebamo iznaći jest *taj* treći put između institucionalizirane parlamentarne politike i novih socijalnih pokreta.«¹⁷

13

Mnoštvo je temeljni ontološki pojam gore spomenutog Negri-Hardtova *Imperija*.

14

Giorgio Agamben, »Forma-života«, objavljen u već spomenutom Past.Forward prilogu o Biopolitičkoj teoriji, u prijevodu Tee Hlača, str. 18.

15

Gilles Deleuze, »Post-scriptum sur les sociétés du contrôle, u: *Pourparles*, Editions de Minuit, Paris 1990., str. 240–247.

16

Vidi: S. Žižek, *Repeating Lenin*, Arkzin d.o.o., Zagreb 2001., str. 30.

17

Isto, str. 100.

6. Modusi otpora

Lažna paradigma društva komunikacije – metastatičko bujanje broja mobitela i poruka preko SMS-a; Interneta i WWW-a, te e-mail poruka – govori samo o *simulacrumu* komunikacije. O tome da zbiljske životosvjetovne, živototvorne, međuljudske komunikacije i (hermeneutičkog) (spo)razumijevanja *nema*.

Tužna slika današnje ljevice kakvu detektira Žižek sastoji se u prihvaćanju kulturnih ratova (feminističkih, gay, anti-rasističkih itd., tj. multikulturalnih bitaka) i terena emancipatorne politike; potpuno defenzivan stav prema zaštiti blagost(r)anja Welfare State-a; naivna vjera u *cyberkomunizam* (tj. u to da novi mediji izravno kreiraju uvjete za novu autentičnu zajednicu); te, konačno, samu kapitulaciju te tzv. »Ljevice«, *Treći Put*.¹⁸

U vremenu kada su jahači apokalipse utjelovljeni u Svjetskoj Banci, Međunarodnom Monetarnom Fondu, Svjetskoj Trgovinskoj Organizaciji (WTO), te dok je presudni jahač Smrti World Wide Web – SAD, pak, potrebuju rat protiv Terorizma i sredstava masovnog uništenja, prikrivajući činjenicu da je masovno uništenje već na djelu, upravo američkim »državnim terorizmom«! – pravi vratolomni obrat prema Istini nije sadržan u povratku hermeneutičkoj interpretaciji, već u praktičnoj *formalizaciji*.

Formalizaciji svog revolucionarnog sadržaja rasutog u otporima prema nepravednom svijetu na svim njegovim razinama.

Tu nam svakako pomažu označitelji poput Marxa, Lenjina ili Rose Luxemburg.

Međutim, da se ne bi **Politika** nametnula kao mehanizam najrelevantniji za rješavanje konfliktnih situacija u suvremenom društvu, suprotstavlja joj se sveprisutna **Kultura**.

6.1. Kultura? Ne, hvala!

Sveopća postmoderna kulturalizacija oduzela je politici njezino prosvjetiteljsku, odnosno modernu funkciju rješavanja društvenih antagonizama.

Mehanizmi Kulture koji se suprotstavljaju Politici – a koje navodi Derrida, troglavi su.

Kao prvo, Derrida navodi *političku klasu*, u kojoj je prisvojena tzv. »politička kultura«, i koja u svojoj strančarskoj djelatnosti nema u sebi niti tračka nagovještaja onoga što politika doista jest, još od Aristotelova doba.

Druga je tzv. »kultura masovnih medija«, simulakrum stvarnosti, *medijski fantom* – sablast što ju Marx želi odagnati svojom kritičkom analizom.

Treći je, pak, segment opće »kulturalizacije svijeta« *akademska kultura*, koja se u okviru institucija bavi komercijalnim izdavaštvom.

Ovo su tri mjesta, oblika i moći kulture koja potire svaku stvarnu promjenu u samozadovoljnom neo-liberalnom društvu.¹⁹

Derrida opširno i bez podcjenjivanja analizira i Fukuyaminu teoriju kraja povijesti. Ta je teorija, prema njemu, »neo-evandeoska« apoteoza postojećeg. Fukuyama u neo-liberalnoj državi vidi utjelovljenje Hegelove države univerzalnog priznanja...

Nasuprot tomu, revolucija, odnosno komunizam, kao u krajnjoj liniji i demokracija, uvijek *tek trebaju doći*. Naravno, ovo ne treba presložiti u »lošu beskonačnost« nikada ostvarivog postulata, već u asimptotsko približavanje

ideji pravednosti kroz sablasno i duhovito okrepljivanje ustajalih diskursa o krajevima povijesti, filozofije... čovjeka.

Kritika postmoderne civilizacije Fredrica Jamesona dolazi do zaključka da je demokracija u sebi inkompatibilna sa slobodnim tržištem.

Jameson drži da nije moguć kultur(al)ni, već samo socijalni otpor »utopiji globalizacije«, odnosno »politici slobodnog tržišta«.

Premda se čini da je jedina prisutna strategija otpora neizbježnom procesu globalizacije ona dosljednog i radikalnog nacionalizma (Irak), religioznog fundamentalizma (Iran), nacionalno-političkog socijalizma (Kuba, Sjeverna Koreja, te sve manje Kina) – Jameson misli da ima i drugih strategija otpora sveopćoj »amerikanizaciji«.

Ekonomske nužnosti/zakovitosti preuzimaju funkciju nacionalnog, pa onda i etičkog, te konačno, u krajnjoj liniji političkog subjektiviteta, ne dopuštajući da se napravi izbor i iskorak s onu stranu tih nužnosti/zakovitosti.

Nakon što, ipak, »kulturna politika«, kao ni fundamentalizam religijâ, svrstan suprotno sveopćoj westernizaciji – ne nude prava rješenja, Jameson nudi, drukčiju opciju borbe protiv globalizacije.

Ova je, pak, sadržana u raznim oblicima socijalne kohezije kao temelja pokreta otpora globalizaciji. Strategija je to koja u sebi uključuje kako ekološku politiku tako i »utopijske zahtjeve« (ovaj put u pozitivnom kontekstu!) za *socijalnom kohezijom*.²⁰

* * *

7. Etika i ... demokracija?

Verzije etike za buduća pokoljenja namrijeta u 20. stoljeću sadržane su u tri momenta:

Prvi je etika komunikacije, odnosno diskursna etika izgrađena u teorijama Apela i Habermasa; na osnovi komunikativnog djelovanja, stvara se jedna etika koja ima sva obilježja moralke za novu digitalno-komunikacijsku paradigmu.

Drugo, etička pozicija Emanuela Lévinasa vezana je uz sekulariziranu kršćansku poziciju ljubavi prema Drugome. Taj Drugi ovdje nije bog teologije, već čovjek filozofije za kojeg sam odgovoran kako bih uopće mogao sebe konstituirati kao subjekt. Čovjek jest čovjek tek onda kada je kao etički subjekt odgovoran za drugoga.

Konačno, Jonasova etika odgovornosti, etika za jednu novu tehnološku civilizaciju, sublimira prethodne dvije verzije etike 20. stoljeća.

Ključni su pojmovi Jonasove etičke koncepcije: predviđanje, tehnika i tehnologija, napredak, znanje i moć, koji koreliraju s pojmom *odgovornosti*. Njihovim se promišljanjem pokušava objasniti trenutačno stanje života i svijeta, te podsjetiti da tek uključivanjem dimenzije budućnosti u odgo-

18

Isto, str. 135.

19

Vidi: Jacques Derrida, *Sablasti Marxa. Stanje duga, rad tugovanja i nova Internacionala*, str. 71–72.

20

Iz predavanja spomenutog u bilješci 7.

vornu sadašnjost, možemo oblikovati jednu novu i nužnu »etiku za tehnološku civilizaciju«.

Nijedna od ovih etika ne može se, međutim, bez ostatka prevesti u model demokratski poželjnog oblika vladavine za novi milenij.

Foucaultova teorija governmentality²¹ najbliže i najbolje eksplicira evolutivne procese u razvoju demokracije od suvereniteta, preko transponiranja modela obitelji na državnu razinu, do političke ekonomije, kao još uvijek vladajuće za objašnjenje svijeta u kojemu živimo.

Parafrazirajući naziv poznatog Kangrgina spisa, ovaj se tekst u pitanju 'etika ili politika?' zalaže za ponovno osvajanje polja političkog, kao jedini uvjet da povratimo davno nestalu demokraciju, barem kao pitanje što ga treba ponovno postaviti na dnevni red.

Možda je novo značenje demokracije ono sadržano u kontroli nad političkim uvjetima reprodukcije života?

Marijan Krivak

»Ethical Democracy« or Politics?

This paper aims to critically assess the foundations of the globally prevailing paradigm of 'liberal democracy' in the world today. Liberal democracy and its referring to ethics – most often to that of the consequentialist, or rather utilitarian type – dismiss politics as a relevant category in all reflections on reality. The post-political prohibition of all reflection (*Denkverbot*) on any (including the possibility of!) change in the prevailing paradigm of the liberal democratic global capitalist system demonstrates tragic consequences. An example of this is the 'war for the establishment of democracy' under the 'prescriptively ethical' imposition of the only global power of today's world – the USA. Multiculturalism, the politics of identity... (the allegedly ethically based) humanitarian help – are the signature of the world of »ethical democracy«, which does not desire any real, qualitative change. The radical de-politicalisation has led us – in the name of democracy – to a »multicultural police« in the form of a war against terrorism and populist fundamentalism, both of which are, in fact, the inherent products of »ethically correct democracy«. Paraphrasing the title of Kangrga's famous work, with respect to the question »ethics or politics?«, this paper pleads for the field of the political to be conquered anew.

21

Vidi: Michel Foucault, »La 'gouvernementalité'«, u: *Dits et écrits*, Gallimard, Paris 1994., str. 635–657.